Hayatla ölüm arasında, geri dönüşü olmayan bir yolun kıyısında

İntihar girişiminde bulunmuş bir kişinin yeniden intihara kalkışması olasılığı herhangi bir insana göre daha yüksek olsa da, intihara kalkışıp başarılı olmamış insanların çoğu yeniden intihara teşebbüs etmiyor.

Bir pazar akşamı, bir yandan önceki haftanın ödevlerini notluyor, bir yandan da ara verdikçe önümde açık duran bilgisayardan günün haberlerine bakıyordum ki, ekranda üniversitenin resmi Twitter hesabından gelen küçük bir haber belirdi. İkinci sınıf öğrencilerinden birisi o sabaha karşı yüksek bir otopark binasının en üst katından düşerek yaralanmış, okulun hastanesinde yoğun bakıma alınmıştı. Haberde, kimlik tespiti sonucu okulun öğrencisi olduğu belirlenen A'nın adı verilmemiş, yalnızca isminin baş harfleri kullanılmıştı.

Gecenin ilerleyen saatlerinde bu üzücü haberin detayları okul gazetesinin çevrimiçi baskısında giderek belirginleştikçe, olan biten daha başka bir niteliğe büründü. Adı verilmeyen öğrenci binanın tepesinden düşmemiş, görgü tanıklarına göre kendisi aşağı atlamıştı. Vücudunda çok sayıda kırık vardı. Hemen ameliyata alınmıştı ama durumu kritikti.

Derken öğrenci işleri dekanından gelen bir mesaj beni olduğum yere mıhladı. A, benim lisans dersimdeki öğrencilerden biriydi. Yüzü, hali tavrı aklıma geldi. Sessiz sedasız, derste hiç konuşmayan bir çocuktu, ama iki hafta önceki sınavdan en yüksek notu alarak beni şaşırtmıştı. Hiçbir dersi kaçırmadan, sınıfın hep aynı sandalyesinde oturarak dersi izlerken bir an bile dikkatinin dağıldığını, başka bir şeyle ilgilendiğini görmemiştim. Alçakgönüllülüğü ve yardımseverliğiyle arkadaşları arasında çok sevilen bir öğrenci olduğunu biliyordum.

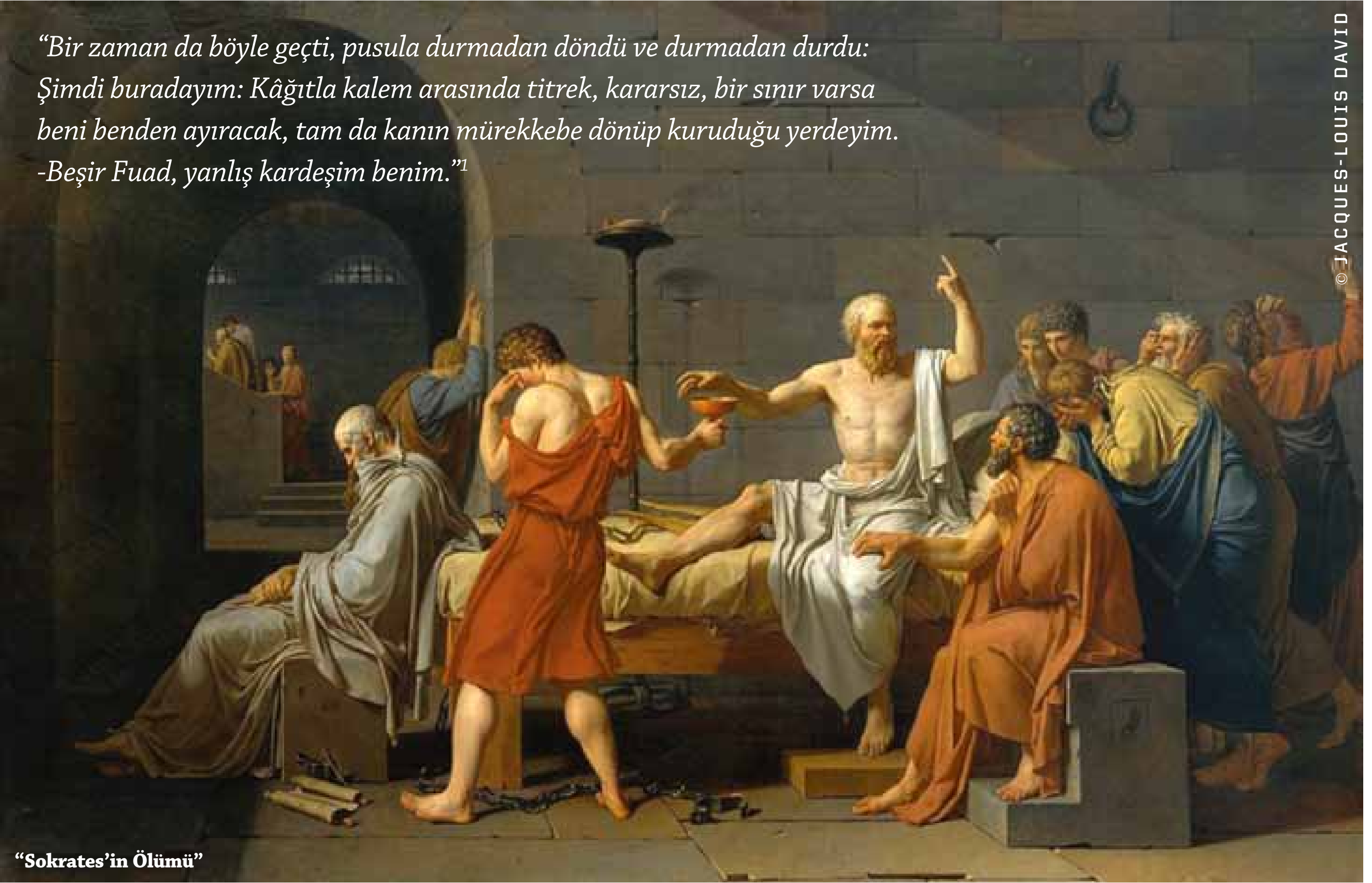
Son derste sunum yapan öğrenciler arasında o da vardı ve çok başarılı bir çalışmayla diğer bütün öğrencileri gölgede bırakmıştı. Dersin sonunda, bir sonraki buluşmamızda sunumlar üzerinde değerlendirme yapmak sözüyle ayrılmıştık. Ertesi hafta derste üzerinde övgüyle konuşmak istediğim ilk sunum, onunkisiydi. O gün sınıf dağılırken, bir sonraki derste A'nın sınıfta hep oturduğu yerin boş kalacağından, o günden sonra da her derste bize yokluğunu hatırlatarak hep öyle boş duracağından habersizdim.

Ertesi sabah A'nın yoğun bakımda hayatını kaybetmiş olduğu haberi geldi. İki gün sonra yapılan törende, apar topar gencecik oğullarının cenazesini almaya gelen A'nın anne babası ve halasıyla tanıştım. Hepsi perişan durumdalardı. A, bir Uzakdoğu ülkesinden Boston'a göçmen gelmiş bir ailenin tek çocuğu, zorluklar içinde büyümesine rağmen hiç yılmamış olağanüstü bir öğrenci, anne babasının biricik medar-ı iftiharıydı. Yüzlerce yaşıtının onun yerinde olmak için can atacağı seçkin bir üniversitede başarılı bir eğitim görüyordu. Doktor olmak isteyen, geniş bir arkadaş çevresi olan, ama kendi iç dünyasını kimseyle paylaşmayan bir genç insan. Dışarıdan bakıldığında bir türlü akıl erdiremediğimiz, hiç beklenmedik, olmadık bir iş yapmış, henüz yirmili yaşlarına basmadan geri dönüşü olamayacak bir adım atmıştı.

Bu adımı atana dek kimselere fark ettirmeden A'nın iç dünyasında olup bitenler nelerdi? Kaç zamandır yaşamla ölümün yol ayrımında sessizce dolanıp durmaktaydı? A intihar etmeden önce bir not bırakmamıştı. Kanında alkole ya da yabancı bir maddeye de rastlanmamıştı. Kendi iradesiyle, düşüncesiyle bu kararı vermiş olduğu anlaşılıyordu.

Ama yine de… O gece bir tesadüf onu o tepesine çıktığı binaya gitmekten alıkoysa, bir arkadaşına rastlasa, son anda bir telefon gelse? … Ya da düştüğü yerde şans eseri yere çarpmasını hafifletecek bir şey olsa, yaralanarak kurtulsa? Böyle bir şeye bir kez daha kalkışır mıydı? Kendini bulduğu yol ayrımında ölümün tarafına attığı adım o bir ana özgü, belki bir daha hiç tekrarlamayacağı bir adım olamaz mıydı?

Hepimiz hayatımızın sonuna kadar yanıtları olmadan yaşamak zorunda kaldığımız bu soruları birbirimize bile soramayarak töreni izledik. Kalabalık dağılırken, A'nın babası yanıma geldi. "Böyle bir şey yapacağını rüyamda görsem inanmazdım. Aklımızın ucundan bile geçmezdi. Siz biliyor musunuz, arkadaşlarıyla konuşmuş mu, yaşamaktan vazgeçmek istediğine dair bir emare hiç olmuş mu?" diye sordu. "Hayır" dedim. "O yönde

“Sokrates’in Ölümü”

hiçbir işaret yokmuş. Yoktu. Benim de aklımın ucundan geçmezdi.” Bizlere bile zor gelen bu yanıtsız soruların altında şimdiden ezilmiş, kamburu çıkmış bu kederli ufak tefek adam, gözlerimin içine bakarak ve sesi titreyerek sordu: “Niçin? Peki ama niçin?”

NİÇİN?

Niçin?
Niçin?
Niçin?

Bir insan niçin kendi hayatını sonlandırmayı seçer? Yaşamla ölümü ayıran çizginin önünde kendini bulduğunda, hangi koşullar, hangi iç mücadeleler, onun yüzünü dönüşü olmayan tarafa cevirmesine neden olur? Biz arkada kalanlara bu seçiminin ipuçlarını vermiş midir? Biz bu ipuçlarına biraz daha hassasiyetle bakabilmiş olsak, onun bu halini anlayabilir miydik? Onu bu fikrinden caydıracak bir şey yapmak elimizden gelir miydi?

Her intihar, ardında bir sürü soru ve bu sorularla yaşamak zorunda kalacak insanlar bırakarak geride kalanların kişisel tarihçelerinin ekseninde geçmişe doğru kayar gider. Açtığı yaralar zamanla kabuk tutar. Ama geride bıraktığı sorular her daim, ilk günkü kadar canlılıkla cevap bekler halde var olmaya devam eder.

Niye böyle? Bir insanın kendi hayatına son vermesinde niye bu kadar sarsıcı, çarpıcı bir yan, geride bıraktıklarının belki bir hayat boyu tamir edemediği bir kırılma var? Bu sorunun cevabı, intiharın kendisi kadar zor, indirgemeci yalınkat cevaplarla karşılanamayacak kadar karmaşık, katmanlı ve çok yönlü. Belki tam da bu yüzden intiharın insanlık tarihi içinde izini sürmek, düşünce tarihi boyunca nasıl evrilegelmiş olduğuna bakmak, birey olarak tek başımıza sarf ettiğimiz bu anlama çabasının aslında yüzyıllar boyunca nasıl daha geniş ölçekli bir yansımasının var olduğunu görmek, bu zor konuyu kucaklamak konusunda faydalı olabilir.

Tezat

İnsanlık tarihi içinde intihar konusuna yaklaştığımızda ortaya çıkan en çarpıcı tezat şu: Edebiyattan sanata, felsefeden bilime kadar pek çok alanın ilgi odağı olan intihar bir yandan toplumsal yaşam içinde bir tabu oluşturacak kadar korkulan, ahlaki açıdan yanlış görülen, pek çok din tarafından günah olarak nitelendirilen ve tarih boyunca pek çok ülkede hukuki olarak bir suç olarak görülüp yasaklanmış olan bir edim.[2]

Öte yandan, bütün bunlara karşın bu aynı davranış insanın hiç de yabancısı değil. Dünya Sağlık Örgütü’nün istatistiklerine göre her yıl 20 ila 25 milyon arasında insan intihara teşebbüs ediyor ve yaklaşık 1 milyon insan kendi iradesiyle hayatına son veriyor. Bu çok büyük bir sayı. Aynı verilere göre intihar dünya genelinde 15-29 yaş aralığındaki insanların ölüm nedenleri arasında baştan ikinci sırada yer alıyor.[3]

Bu tezat, yani intiharın bir yandan korkulan, yasaklanan, günah sayılan, olabildiğince ötelenen, diğer yandansa bütün bunlara rağmen çok sayıda kişiyi kendine çeken bir edim olması kendi başına bile insanın intihar düşüncesi karşısındaki müşkül halinin bir göstergesi olarak görülebilir.

Ayna

İntihar kavramının düşünce tarihi

içinde izini sürdüğümüzde pek çok ilginç dönüşüm ve yeniden anlamlandırma çabasıyla karşılaşıyoruz. Örneğin Antik Yunan ve Roma felsefecilerinin gözünde insanın Tanrılarla, toplumla ve kendisiyle ilişkisi çerçevesinde tasvip edilmeyen intihar, ortaçağ felsefesi ve ilahiyatındaysa çok daha ciddi bir kusura dönüşüyor ve giderek Tanrı'nın insanlara bahşettiği bir armağanın sonunun yine Tanrı'nın iradesi altında olması gerektiği gerekçesiyle mutlak anlamda kabul edilemez bir günah haline bürünüyor.[4]

Aydınlanmacı felsefecilerse insanın intiharla ilişkisini rasyonel ve özgür aklıyla hareket edebilen bireyin psikolojik iç dünyası ve içinde bulunduğu sosyal yapılar çerçevesinde yeniden kuramsallaştırıp seküler bir temele oturtmaya çabalıyorlar.[5]

Giderek, yalnızca teolojik ve ahlaki bir mesele olmaktan ziyade psikolojik, sosyolojik ve tıbbi bir mesele olarak da kabul görmeye başlayan intihar, 20. yüzyılın başlarından itibaren özellikle Freud'un ve Durkheim'ın çalışmalarıyla yeni ve çok daha geniş bir kuramsal çerçeve içinde düşünülmeye başlıyor ve sosyal bilimler araştırmaları içinde kendine özgün bir yer buluyor.[6]

Bugün bütün bu araştırma alanlarının yanı sıra çağdaş psikiyatri, nörobiyoloji ve genetik bilimlerin de daha derinden anlama çabasında olduğu intiharın ne basit bir tanımını yapabileceğimiz, ne de onu yalınkat ve tek bir tür yaklaşımın ışığında hakkıyla anlayabileceğimiz aşikâr. Bu anlamda, hakkıyla anlaması en zor insani edimlerden biri olan intihar, insanın dünyevi yaşam mücadelesinin karmaşıklığının da aynası gibi görülebilir.[7]

İNTİHARIN BEŞ BENZEMEZİ

İntihar konusunda yazmak özellikle zor. Kavramsal bir çözümleme yaparak bir tanıma ulaşmak da, intihar olarak anılan ama aslında birbirleriyle aynı kategoride bulunması zor olan beşbenzemez vakaları birbirleriyle ilişkilendirmek de zor. Ne hayatına son veren kişinin kendisini o geri dönüşü olmayan seçim anına getirmiş iç mücadelesine, ne de geride bıraktığı sevdiklerinin yaşadıkları travmaya saygısızlık etmeden, bu karmaşık insani durumu lanetlemek ya da yüceltmek yerine hakkını verecek şekilde anlamaya çalışmak, intiharı bir hastalığa indirgeyecek tek tip ve basit bir açıklamaya rağbet etmeden bunu dile dökmek belki daha da zor.

Yine de bu kadar sıklıkla karşılaştığımız, her yıl dünya üzerinde 20 milyondan fazla bireyin yaptığı bu seçim konusunda derinlikli, anlayışlı, ışık tutucu, hatta ümitkâr birkaç düşünce üretebilmeliyiz. Eğer her ne olursa olsun ölümün karşında hayatın yanında durmayı savunmak istiyor, bunu doğru buluyorsak, bunu intihar etmeyi seçmiş bireylerin anılarına saygısızlık yapmadan yapabilmemiz gerekir. Bu yazının son bölümünde bu tür bir çaba var. Ama oraya varmadan önce üzerinde durulması gereken birkaç kavramsal ayrımı daha detaylandırmak istiyorum.

Tanım

İntiharı bu kadar zor bir konu haline getiren unsurun, hayatına son veren kişinin sevdiklerine yaşattığı travmanın yanı sıra, onun içinde basit herhangi bir tanıma sığmayacak kadar birbirinden farklı edimler barındırması olduğuna değinmiştim. Bu ilk bakışta böyle görünmeyebilir. İntiharın basitçe "insanın kendi iradesiyle yaşamına son vermesi" diye tanımlanabileceği düşünülebilir. Ama kati tanımlar yapmaya, yeterli ve gerekli koşulları formüle etmeye meraklı felsefecilerin yazdıklarından oluşan literatüre baktığımızda, bütün intihar türlerini kapsayacak yalınkat bir kategorik tanımının bile olmadığını görüyoruz.[8]

Bunda belki şaşılacak bir şey yok. Tanıdık intihar vakalarına baktığımızda bile sebepleri, koşulları, motivasyonları ve amaçları itibarıyla birbiriyle ilişkilendirilmesi güç beşbenzemez vakaları aynı kategori altında anlamaya çalışmanın zorluğu hemen ortaya çıkıyor.

Son birkaç yıla bakalım. Sevdiği bir işi yapmakta olduğu aşikâr, yetenekli, yaratıcı, düzenli bir aile hayatı ve sosyal çevresi olan, kendisini hayatı boyunca maddi açıdan sıkıntıya sokmayacak kaynaklara sahip bir insanın, Amerikalı aktör Robin Williams'ın, gıpta edilecek çok başarılı bir kariyerin ortasındayken hayatına son vermesi hepimizi şoka uğratmamış mıydı? Ya da arkadaşları, meslektaşları ve öğrencileri tarafından çok sevildiği belli olan, seçkin bir üniversitenin öğretim üyesi, pırıltılı genç bir insanın kendini Boğaz Köprüsü'nden atarak hayatına son noktayı koyması? Çok daha yakın zamanda sevdiklerine internet üzerinden erişilebilir bir veda konuşması bırakıp daha fazla tutunacak gücü bulamadığını anlatan ve evinde kendini asarak yaşamına son veren iyi eğitimli, başarılı, genç bir mühendisin arkada bıraktığı videoyu izlediğimizde hepimiz benzer şekilde sarsılmadık mı?[9]

Kendisini çok parlak bir gelecek beklediğini düşündüğüm gencecik öğrencim A'nın ardından da, biz tanıdıkları, arkadaşları ve ailesi, benzer duygular içinde, yanıtı ilelebet eksik kalacak sorularımızla baş başa kalalakmıştık.

Çerçeve

Ama intihar eylemi bu vakalardan ibaret değil. Bir pazaryerinde alışveriş yapmakta olan, masum ve başlarına geleceklerden habersiz insanların arasına dalarak vücuduna bağlanmış bombaları patlatan intihar bombacısının yaptığını nasıl anlayacağız, örneğin? Kendi eli ve iradesiyle kendi yaşamına son verdiği için, yukarıdaki vakalarla aynı kategoriye mi koyacağız? Ya da 1997 yılında San Diego kentinde, Hale-Bopp kuyrukluyıldızıyla birlikte gelmekte olan ve kendilerini alıp başka bir evrene götürmek üzere dünyanın yakınından geçecek olduğuna inandıkları bir uzay gemisine aktarılabilecekleri düşüncesiyle hazırlanıp, bir örnek temiz giysilerini giyinip hep birlikte içine zehir karıştırılmış elma püresi yiyerek toplu şekilde yaşamlarına son veren Heaven's Gate (Cennetin Kapısı) grubunun 39 üyesinin yaptıklarını diğer intihar vakalarıyla nasıl bağdaştıracağız?[10]

Hapishanelerde bıçağın kemiğe dayandığı baskı koşullarına boyun eğmemek için açlık grevine yatan ve yemek yemeyerek yavaş çekimde bir intihar gibi ölüme giden direnişçiler hakkında nasıl düşüneceğiz? Peki, öğrencisi Platon'un "Phaidon" isimli eserinde anlattığı üzere, Sokrates'in, dönemin iktidarı tarafından Atina gençliğini yoldan çıkardığı savıyla ölüme mahkûm edilmesinin ardından baldıran zehrini kendi elleriyle içerek yaşamına son vermesini intihar olarak mı sınıflandıracağız?[11] Ağız kanseri tedavi edilemez bir raddeye geldiğinde çektiği ıstıraba daha fazla dayanamayan Sigmund Freud'un kendi ricasıyla doktoru Max Schur tarafından yüksek dozda morfin enjekte edilerek ölmesini (bugünlerde ötenazi olarak bilinen bu yöntemin intiharla yakın ilişkisini göz önünde tutarak) nereye oturtacağız?[12]

Edward Albee'nin tek perdelik çarpıcı oyunu "Hayvanat Bahçesi Öyküsü"nde

oyun boyunca parkın bahçesindeki bankta yanına oturduğu evli, çocuklu, munis bir orta sınıf erkeği olan Peter'i kışkırtıp bir infial anında kendisini bıçaklayarak öldürmesini sağlayan Jerry'nin yaptığına da bir tür intihar diyecek miyiz?[13]
Bütün bu hem birbirlerinin muadili olmayan ama hem de bir şekilde bir anlamlar ağı içinde birbirleriyle ilintilendirilebilecek bu vakaları ince kavramsal manevralarla ayrıştırmak, çözümlemek ve sentetik bir çerçeve çizmek mümkün. İntihar konusunda çağdaş felsefe literatürü tam da buna benzer bir çaba içinde. Ama felsefeciler bu kavramsal ayrımlar ışığında bu gibi zor sorularla boğuşurken, şimdi üzerinde durmak istediğim ve pratik sonuçları olacak bir başka zor soruyu sormayı da ihmal etmiyorlar. Yukarıdaki vakalara dikkatle ve hakkıyla baktığımızda, bu çeşitlilik içinde intiharı rasyonel bir edim olarak tanımlandıracak bir vakaya rastlayabilir miyiz? Yani intihar, en azından bazı durumlarda, akılcı bir yol izlendiğinde yapılması doğru, hatta gerekli bir durum olarak görülebilir mi?[14]
Bu soru, felsefi altyapısının yanı sıra her sene intihara teşebbüs ettiğini bildiğimiz 20 milyonu tahminen kat kat aşan, hiç teşebbüs etmiş olmasa da intihar konusunu aklından geçiren milyonlarca başka kişinin hayatı üzerinde çok ciddi etkilere sahip olabilecek bir tartışma.

Rasyonalite

Aydınlanma çağı düşüncesiyle birlikte intiharı Tanrı'ya karşı işlenmiş bir günah, hatta günahkârın şeytanla yaptığı bir işbirliği olarak kabul eden görüşler yerini bireyin içsel psikolojisi ve toplumsal koşullarına, özne olarak kendi hayatı üzerine hüküm verme yetkisine sahip bireyin kişisel sebeplerine bağlayan seküler bir anlayışa bırakır. Bu yeni anlayışın en temel eserlerinden birisi Tanrı inancı ve dinler konusunda da ufuk açıcı çalışmalar kaleme almış olan felsefeci David Hume'un "İntihara Dair" başlıklı küçük kitabıdır.[15]
Zamanının Hıristiyan merkezli görüşün egemen olduğu çevrelerinde kopartacağı gürültüyü öngören Hume, ölümünden sonra yayımlanmak üzere tamamlayarak çekmecesinde sakladığı eserinde, intihar hakkındaki dini görüşlerin batıl inançlarla ve akıldışı korkularla bezeli olduğunu ve bazı durumlarda intiharın dünya işlerinden elini eteğini çekerek toplumsal hayatın dışında var olmayı seçen bir tür mutlak münzevilikle eşdeğer tutulabileceğini, bu bağlamda intihar ediminin "suçluluk ve kusur ithamından ari" olarak görülebileceğini öne sürer. Bu görüş, günümüzde yeniden alevlenen ve özellikle ötenazi tartışmalarının merkezinde var olan intiharın rasyonalitesi sorusunun felsefi zeminini oluşturur.[16]
Rasyonel intihar kavramına göre insanın kendi hayatına son vermesi bazı durumlarda, herhangi bir zihinsel hastalık veya bozukluktan mustarip olmayan sarih ve yetkin bir aklın ehliyetiyle ve akılcılıkla savunulabilecek gerçek ve doğru sebepler sonucu yapıldığında, mazur görülmenin ötesinde en rasyonel davranış biçimi olarak nitelenmeyi bile hak edebilir. Ahmet Oktay'ın, "Beşir Fuad" şiirinin sonuna eklenen notta, A. Alvarez'in "Zalim Tanrı" başlıklı klasik çalışmasına atıfla "intihar, geride kalanlara işlerin ne kadar kötü gittiğini göstermeyi amaçlar" diye yazılmış. Bu görüşe göre, intihar bazı durumlarda bireyin kendisi için en akılcı karar olmasından öte, geride kalanlara verilen bir mesaj, onlara kendi hayatlarıyla yüzleşmeleri için insafsızca tutulan bir ayna olarak görülebilir.[17]
Toronto Üniversitesi'nden psikiyatrist Angela Ho'nun 2014 yılı içinde yayımlanan ve geniş bir literatür taramasına dayanan makalesi, tıp alanında intihara ilişkin yaklaşımın yeniden düşünülmesi gerektiğini öne sürdü ve özellikle tıbbi etik alanında büyük bir tartışma başlattı. Ho'ya göre dayanılması güç acılar içeren terminal hastalıklar durumunda ötenazinin kabul edilebilir olması gibi, dayanılması güç psikolojik ıstırap içeren durumlarda da intiharın kabul edilebilir görülmesi tıp alanında en azından üzerinde yeniden düşünülmesi gereken bir konu.[18]
Âşık Veysel'in deyişiyle iki kapılı bir hanın içinden geçmeye benzeyen insan yaşamı, dünyaya gelmemiz gibi gitmemizin de isteğimiz ve irademiz dışında gerçekleştiği, başlangıç ve bitiş uçları kontrolümüz altında olmayan bir yolculuk. Rasyonel intihar kavramı, bu yolculuğun bitiş noktasının insanın özgür iradesi ve istemi dahilinde gerçekleşmesinin bazı durumlarda tabu olmaktan çıkıp kabul edilebilir olması gerektiğini savunuyor. Tam da bu noktada, yazının başında birbiriyle ilintilendirilmesi güç olan pek çok intihar şekli içinde hangisinin geride kalanları en çok sarsan ve belki üzerinde en çok kafa yorulması gerekeni olduğu sorusunu yeniden ziyaret edebiliriz. Bu soruyu, öğrencim A'nın yanı sıra, aşağıda değineceğim, Golden Gate köprüsünden atlayarak yaşamına son veren doktora öğrencisi arkadaşım D'nin ve intiharını gerek öncesi gerekse ediminin icrası esnasında son anlarına kadar yazarak belgeleyen sıra dışı Osmanlı düşünürü Beşir Fuad'ın hikâyeleri ışığında düşünelim.

BİR ANLIK AÇILIP KAPANAN BİR PENCERE

San Francisco şehrinin kuzey ucuyla, çoğu İstanbulluya Bebek semtini hatırlatan Sausolito kasabasını, San Francisco Körfezi'nin Pasifik Okyanusu'na açıldığı

boğazın üzerine yapılmış, kiremit kırmızısı renkli bir asma köprü bağlar. İnşası 1937 yılında bitmiş 1300 metre uzunluğundaki bu devasa yapı, bazen tamamen bulutlar içinde kalan ve dünyanın en güzel köprülerinden addedilen Golden Gate köprüsüdür. Dünyadaki çoğu asma köprünün aksine, Golden Gate köprüsünün körfeze ve Berkeley şehrine bakan tarafı, körfezin üzerinden yürüyerek geçmek isteyen yayalara açıktır.

Sandaletler

Yaklaşık 20 yıl önce, Stanford Üniversitesi Felsefe Bölümü doktora öğrencilerinden arkadaşım D, bir pazar günü öğlene doğru, güneşli güzel bir havada köprüyü geçmek ve fotoğraf çektirmek isteyen bir turist kafilesiyle birlikte asansörle yukarı çıkar. Köprünün ortalarına geldiklerinde D gruptan ayrılarak durur. Görgü tanıklarının anlattıklarına göre, bir süre sessizce ufka doğru baktıktan sonra ayağındaki sandaletleri çıkarır, onları tertipli bir şekilde yolun kenarına yan yana koyar, sonra korkulukların üzerine tırmanarak kendisini aşağıya bırakır.

D'nin yaklaşık 250 metre yükseklikteki köprüden düşerek suya çarpması, kendinden daha önce aynı şeyi yapmış yaklaşık bin kişi gibi dört ila beş saniye sürer. Yine kendinden önce Golden Gate köprüsünden atlamış olan diğer insanların büyük çoğunluğu gibi D de böylece hayatına son vermiş olur; kurtarma teknesi bedenine ulaştığında çoktan ölmüştür.[19]

D okulda bütün tanıyanların sevdiği, kendi halinde, akıllı ve insancıl bir insandı. Köprüden atlayarak hayatına son verdiği o günün sabahında Felsefe Bölümü'ne uğramış, orada rastladığı hocalarından birisine üzerinde çalışmakta olduğu makalesinden söz etmiş, bir başka öğrenciyle de ertesi gün kütüphanede buluşmak üzere sözleşmişti. Arkada bıraktığı eşyalar arasından intiharını açıklayacak bir veda mektubu çıkmamakla birlikte, üniversitedeki masasının çekmecesinde üzerinde ne olduğu belirsiz birtakım çiziktirmeler ve "galiba artık dayanamayacağım" yazılı bir defter sayfası bulundu. Bu, çoğu intiharda olduğu gibi, tanıyanlarını şaşırtan, yakınları tarafından bile bilinmeyen bir sırrın açığa çıkmasıydı. Ama belki daha da anlaşılmaz olan, D'nin köprüden atlamadan hemen önce ayağındaki sandaletleri çıkarıp yolun kenarına özenle yerleştirmesi olmuştu.

Bocalama

Hayatımız boyunca dolaylı ya da dolaysız şahit olduğumuz, yakından tanıdığımız ya da uzaktan hikâyesini öğrendiğimiz her intihar vakasında, bizi en çok merak ettiren tam da böyle detaylar, bu tür sorular değil mi aslında? Aktör Robin Williams'ın intihar etmeden önceki son gününde katıldığı bir sanat galerisi açılışında diğer konuklarla konuşurken, yeni bir film projesi hakkında sohbet ederken çekilmiş fotoğraflarına baktığımızda, o anlarda dış dünyasına ve davranışlarına yansımadan sessizce içinden geçenlerin ne olduğunu anlamak, o görüntülerin gizlerinde saatler sonrasında bu kişiyi yaşamla ölüm arasında bir yol ayrımına getirecek ve yalnız kendisinin haberdar olduğu, hatta belki kendisinin bile o anda tamamıyla anlamadığı şeylerin izini sürmek düşüncesi aklımıza takılıp kalmaz mı?

Kendisini kemeriyle asarak intihar etmiş olan Williams'ın sol bileğinde yüzeysel kesikler olduğunu ve cesedinin yanında üzeri kanlı bir çakının bulunduğunu okuduğumuzda, o dönüşü olmayan yolun başında bu insanın o son anlarını, o nihai seçimini yapmaya çalışırken bile icra etmek istediği edimi ne şekilde gerçekleştireceği konusunda hâlâ nasıl bir mücadele içinde bocaladığını içimizde hissetmez miyiz?[20]

Yanıtsız

Her intiharın ardında yanıtsız sorular kalır. 19. yüzyılın sonlarına doğru resim sanatı "Gerçekçilik"ten "İzlenimcilik"e doğru yol alırken önemli bir kilometre taşı olmuş, ardında Tuileries'de "Müzik", "Kırda Piknik" ve "Olympia" gibi, doğaya, yemeye içmeye, eğlenceye, bedensel hazlara, tüm renkleriyle hayata dair unutulmaz eserler bırakmış olan Fransız ressam Édouard Manet'nin ölümünden iki yıl önce tamamladığı küçük bir yağlıboya resim, bu düşüncenin görsel bir ifadesi gibi okunabilir. Manet'nin eserleri arasında nereye yerleştirileceği tartışma konusu olmuş bu tekil yağlıboya eser, "Le Suicidé", intiharla gelen ölümü bütün çıplaklığı ve ümitsizliğiyle neredeyse zalimce resmeder. İçindekiler birkaç parça eşyadan ibaret küçük bir odadaki yatağın üzerinde, aşağıya sarkmış sağ elinde hâlâ bir tabanca duran genç bir adam figürü. Yeni boyanmış ayakkabıları, ütülü pantolonu ve beyaz gömleğiyle iyi giyimli bu adam, kendini vurduktan sonra üzerine enlemesine sırtüstü düştüğü yatakta kanlar içinde yatmaktadır. Manet'nin diğer resimlerinde genellikle alışık olduğumuz detaylandırma

Stefan Zweig, Lotte Altmann

bu resimde görünmez. Çıplak duvarda ucu görünen tek bir resim ve yatağın başucundaki komodinden gayrı bu adamı bu edime götürmüş olan yola dair hiçbir ipucu yoktur.
Bu kişi kimdir, bu oda neredWith, hangi koşullar onu intihara sürüklemiştir? Manet bu soruların hiçbirini cevaplamamayı özellikle seçmiş gibidir. Resme baktığımızda, bir bireyin kendi hayatına son vermiş olmasına uzaktan şahitlik etmiş olarak, yanıtsız sorularla baş başa kalırız. Her intihar da aslında bir parça böyle değil midir?

Çatlak

Belki tam da bu yüzden, bu yanıtları olmayan ama geride kalanların içlerinde sökülüp atılamayacak şekilde yer eden bu sorular yüzünden, intihar vakalarında bizi kendine çeken gizli bir güç var. Dışarıdan baktığımızda hayatında her şeyin yolunda gittiğini düşündüğümüz bir insanın böylesine tabu addedilen bir davranışta bulunmasının yarattığı etki, hayatın normallik görüntüsünü bir anda çatlatacak güce sahip.
Bu çatlamanın açtığı aralıkta bir an için de olsa bir insanın iç dünyasının belki başka türlü hiçbir şekilde erişemeyeceğimiz en karanlık köşelerine bir ışık tutulmuş oluyor. Orada daha önce görmediğimiz, belki görmek de istemeyeceğimiz çok mahrem bir şeyi, bir flaşın çakma anı kadar kısa bir sürede bütün çıplaklığıyla görür gibi oluyoruz. Belki bu çatlakta kendimizle ilgili karanlıkta duran bir şeyler de bir anlığına aydınlanıp göze görünür hale geliyor.
Sonra hayatın normalliği hızla olağan haline bürünüp eski rutinine dönüyor; ya da dönüyormuş gibi oluyor. Her ne kadar bu bir anlık çatlama geçmişimizin derinliklerinde giderek gözden kaybolur gibi olsa da, biz geride kalanlar aslında içinden o karanlığın sızdığı küçük çatlakla birlikte yaşamaya mahkûm olarak kalıyoruz.

Taslak

İntihar eden kişilerin yakınlarının onların ardından çok kuvvetli ama birbiriyle şiddetle çatışan duygular içinde kalması da bu yüzden olabilir mi? Bir yanda anlayışla bezeli bir üzüntü ve keder, belki bu gidişatı fark etmemiş, değiştirebilecek bir şey yapamamış olmaktan duyulan pişmanlık… Diğer yanda acıyla hemhal olmuş bir kızgınlık, kabullenememe, hatta bir ihanete uğramışlık hissi.
20. yüzyılın önemli yazarlarından Stefan Zweig, Nazilerin Almanya'da giderek güç kazanması sonucu çok sevdiği şehri Viyana'yı terk ederek önce İngiltere'ye, oradan Amerika Birleşik Devletleri'ne gittikten sonra eşi Lotte Altmann'la birlikte bu altı yıllık göçmenliği sona erdirmek ve yeniden yerleşik bir hayat kurmak ümidiyle 1940 Ağustos'unda Brezilya'nın Petropolis kentine yerleşir.
Ne var ki diline ve yaşam ritmine yabancı oldukları bu ülkede de göçmenlik hissi yakalarını bırakmaz. Altmışlı yaşlarına merdiven dayamış olan Zweig, yeni bir hayat kurmak için çok yaşlı ve halsizdir. Eserleri halihazırda 50'nin üzerinde dile çevrilmiş ve yazar olarak ünü dünyaya yayılmış olsa da, ülkesinden uzakta kendisini yalnız, yalıtılmış, ve "ağırlık merkezi kaymış" gibi hissettiğinden yakınır. Kültürel evi olarak gördüğü Avrupa yerle bir olmuş, ateşler içinde, geri dönüşü olmayacakmış gibi görünen belirsiz yarınlara doğru sürüklenmektedir.
Petropolis'te henüz ikinci yılları dolmamışken, 22 Şubat 1942 gecesi Zweig çalışma masasının başına geçerek bir veda mektubu yazar, sarih bir zihinle ve özgür iradesiyle, halen ayaktayken ve doğru zamanda, hayatına son vermeye karar verdiğini anlatır. Her zaman titiz bir yazar olmuş olan Zweig, el yazısıyla yazdığı ilk metni beğenmeyerek üzerinde düzeltmeler yapar, sonra mektubunu temize çeker.
Bu ilk mektup taslağı, ölümünden sonra çalışma odasındaki çöp kutusunda bulunacaktır.
İntihar mektubunun son halini masasının üzerinde bırakan Zweig, ütülü gömleğinin üzerine kravatını bağlar; en güzel elbisesini giymiş ve kendisine hayatlarının bu son dönemecinde de eşlik etmeye karar vermiş olan eşi Altmann'la birlikte yüksek dozda barbiturat alarak yataklarına uzanırlar.
Öldüklerinde Altmann'ın eli Zweig'ın ellerinde, başı da omzundadır. Ertesi gün o halde bulunurlar; fotoğrafları dünya gazetelerinde yer alır. Zweig'ın son yıllarını bir "imkânsız sürgün" olarak tasvir eden biyografi yazarı George Prochnik, bu fotoğraftan söz ederken, "Zweig bir ölü gibi, Altmann ise âşık bir kadın gibi görünüyordu" der.[21]

İhanet

Zweig, hayatı boyunca kendisini yazıyla ifade etmiş ve yazı işçiliğini son mektubunda en saf mutluluk ve kişisel özgürlük olarak nitelemiş bir yazar olarak arkada kalanlara yanıtsız sorular bırakmamak için titizlikle uzun

bir mektup kaleme almış olsa da, yakın arkadaşlarından bazılarının ihanet suçlamasından kurtulamaz.
Zweig'la aynı kuşaktan olan ve onun gibi Avrupa'dan kaçarak sonunda ABD'ye yerleşen Almancanın bir başka önemli yazarı Thomas Mann, Zweig ve kendisi gibi yazarların gerçek Avrupa'yı temsil etmekle yükümlü olduklarını düşünmekte, Zweig'ın sürüklenmişlik hissinin tam tersine bu inancını "Almanya, benim olduğum yerdir, Alman kültürünü ben gittiğim her yere içimde taşıyorum" diyerek ifade etmektedir. Arkadaşı ve II. Dünya Savaşı'nın onları birlikte sürüklediği bu göçmenlik serüveninde yoldaşı Zweig'ın ölümü Mann için sarsıcı olur. Nazilere karşı yaşamayı sürdürmek bile bir mücadeledir; Zweig bu mücadeleyi korkakça bırakıp gitmeyi seçmiştir.
Mann, New York'ta yayımlanan PM gazetesine gönderdiği bir yazıda Zweig'ın ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirdikten sonra bu ihanete uğramışlık hissine de değinmeden duramaz. Mektubunu "Bu üzücü zayıflık, Avrupalı göçmen edebiyatçıların dünyasında acı verici bir bozgun yaratmıştır" diye bitirir.[22]

Cesaret

Bazı intiharlar, intihar eden kişinin arkada bıraktığı yakınlarında bir terk edilmişlik ve ihanete uğramışlık hissi ve buna bağlı bir kabullenememeyle iç içe geçmiş kızgınlık duygusu uyandırırken, bazen, çoğunlukla da bu terk edilmişlik duygusuna maruz kalmayacak kadar uzaktaki kişiler tarafından, bir tür kendi kaderini ele alabilme cüreti, bu anlamda da bir cesaret emaresi olarak görülebilir. Kendi durumlarını intihar eden kişinin koşulları ve iç sıkıntılarıyla özdeşleştiren ve çıkışsız bir alana hapsolmuş gibi hissedenler için böyle uzaktan şahit olunan bir intihar eylemi, izlenebilecek, peşinden gidilebilecek, neredeyse kendilerine bu ehliyeti sunan bir tür örnek gibi algılanabilir.
Bazı intiharların beraberlerinde bir intihar salgını getirmesinin temel nedeninin bu olması makul görünüyor. Goethe'nin 1774 yılında yayımlanan romanı "Genç Werther'in Anıları"nın, sevdiği kadın tarafından reddedilen romanın kahramanı Werther'in yaptığı gibi kendini öldüren çok sayıda genç erkeğin intihar dalgasına yol açtığını, psikoloji literatüründe "Werther etkisi" olarak nitelenen bu fenomene dünyanın pek çok yerinde sıklıkla rastlandığını biliyoruz.[23]
"Werther etkisi"nin ülkemizde de materyalist Osmanlı düşünürü Beşir Fuad'ın kendini öldürmesinden sonra tezahür ettiği, tarihi kayıtlarda var. O zamanlardaki çok kısıtlı kitle haberleşme kanallarına ve bilgi akışı erişimine rağmen Beşir Fuad'ın 5 Şubat 1887'deki intiharının yaklaşık bir ay sonrasında bir salgın haline gelmiş olan kopya intiharları önlemek amacıyla bütün gazetelerin intihar haberleri vermesi yasaklanmış ve bu yasak altı ay kadar yürürlükte kalmıştır.[24]

Beşir Fuad

Beşir Fuad

35 yıllık kısa yaşamına pek çok deneme, eleştiri yazısı ve çeviri sığdırmış olan Beşir Fuad, pozitivist bir bilimsel dünya görüşüne tutkuyla bağlı, eşine nadir rastlanan türde bir Osmanlı düşünürü. İntiharını, bir yandan özerk bir birey olarak yaşadığı hayatını yine kendi özgür iradesiyle sona erdirerek kendi kaderini kendi seçimleriyle tayin edebildiğinin bir ifadesi olarak gören Beşir Fuad'ın hayatı hakkında, onun kişiliğinin hak ettirdiği ölçüde bilgimiz maalesef yok.
Yine de, Beşir Fuad'ın bu sonu bilinmez yoldaki nihai adımları hakkında bilimsel bir merak duyduğunu, bu yolda edinebildiği bilgi kırıntılarını son anlarına kadar kaydederek ölümün materyalist bilimsel bir çerçeve içinde anlaşılmasına katkıda bulunmaya çalıştığını, "arzu ettim ki, bir insanın öldüğünü ve ölürken neler duyup hissettiğini bildirmek suretiyle insanlığa bir faydam dokunsun" diye yazdığı geride bıraktığı not defterinden ve intiharından sonra Ahmet Mithat Efendi'nin onu anlattığı kitabındaki bilgilerden anlıyoruz.[25]
Ahmet Mithat Efendi, dünya görüşünü paylaşmasa da saygı duyduğu arkadaşı Beşir Fuad'ın ardından onun görüşlerini kendi felsefi itirazlarıyla birlikte aktaran ve mektuplaşmalarına da yer veren bir kitap yayımlar. Beşir Fuad'ı büyük ölçüde bu kitap sayesinde tanıyoruz. Ahmet Mithat Efendi için intihar hiçbir koşulda doğru bir seçim değildir; kendi yorumunda Beşir Fuad'ın bu edimini desteklemez. Ama yazdıklarında Thomas Mann'ın Stefan Zweig için yazdığına benzer bir korkaklık suçlaması ya da ihanete uğramışlık duygusu da yoktur.

YOL AYRIMI

Beşir Fuad'ın intiharının anlık bir kararla gerçekleşmediğini, bu konuda hayli önceden düşünüp karara vardığını, hatta bu edimi kendi bireyselliği ve özgür iradesi çerçevesinde anlamlandırdığını söyleyebileceğimiz açık. İntihar fikrini, icrasından hayli zaman önce Ahmet Mithat Efendi'yle paylaşmış olan Beşir Fuad, bu edimin icrasını da büyük bir sistematiklikle yapmış, son anlarına kadar öngördüğü şekilde davranmayı başarmıştır. [26]
Beşir Fuad, bu konudaki düşüncelerini intiharından iki yıl kadar önce bir mektubunda Ahmet Mithat Efendi'ye şöyle yazar: "Çünkü şu intihar, beyne bir tabanca sıkmak, kendini asmak veya suya atılmak gibi değildir. Onlara bir kere teşebbüs edilince, onu men etmek ihtiyarı elden gider." Bileklerini kesmek suretiyle icra edeceği kendi intiharı, ona uzunca bir süre kararından dönme olanağı tanıyan bir süreç içinde gerçekleşeceği için, daha zorlu ve irade gerektiren bir edimdir; kararlılığını son ana kadar sendelemeden ve vazgeçmeden sürdürmesi gerekmektedir. Beşir Fuad bütün bu öngörülerini yerine getirmekle kalmamış, yaptığını kendi ülkesinin tarihinde eşi görülmemiş bir şekilde belgelemeyi de becermiştir.[27]
Bütün bunlara rağmen Beşir Fuad kendisini bu intihar kararına götüren sebepler konusunda çok suskundur. Akıl hastası olarak ölen annesinden dolayı genetik olarak kendisini de benzer bir akıbetin beklediğinden korktuğu, evliliğiyle ve para durumuyla ilgili zorluklar yaşadığı söylense

de bunların hiçbirisi onu intihar etmeye bu kadar kararlılıkla götüren iç dünyasındaki yolculuğu bize hakkıyla açıklamıyor. Beşir Fuad'ın kendine çizdiği bu yol, başka türlü olamayacak, mutlak zorunlulukla böyle izlenmesi gereken bir yol muydu? Bir tür rasyonel intihar olarak görebileceğimiz ölümünün gerçekten en akılcı karar sonucunda gerçekleştiğini kuşku götürmez bir şekilde söyleyebilir miyiz?

İkinci şans

Çok atıfta bulunulan bir şiar, intiharın "geçici bir soruna getirilmiş kalıcı bir çözüm" olduğudur. İntiharı bu kadar yalınkat bir tümceye indirgemek bana doğru gelmiyor. Ama, onun yerine, intiharın kalıcı olduğunu sandığımız ama aslında öyle olup olmadığını bilmediğimiz, daha önemlisi belki de bilemeyeceğimiz bir duruma verilen kalıcı ve geri dönüş olmayan bir cevap olduğunu söyleyebiliriz. Tam da bu yüzden, zaman algımıza bağımlı hükümlerimiz, ucu her zaman açık olan geleceğe dair tasavvurumuz ve bu ucu açıklığı mutlak bir şekilde sona erdirecek intihar edimi arasındaki ilişkiyi dikkatli bir şekilde daha yakından incelemek belki de bu konudaki en kritik mesele olabilir.

Beşir Fuad için sorduğumuz soruyu çok daha kuvvetli bir kuşku, kuşkunun da ötesinde hakiki bir kaygı içerecek şekilde pek çok diğer intihar vakası için de yineleyebiliriz. Tıbbi olarak bir çıkış yolu kalmamış ve hayatlarının son günlerini daha fazla ıstırap çekerek geçirmek istemeyen ötenazi gönüllülerini veya tıp alanında profesyonel bir kılavuz olarak kabul edilen "Teşhis ve İstatistik Akıl Hastalıkları Elkitabı"nda[28] belirtilen türde intihar riski altında bulunan ve ciddi psikolojik bozukluklardan mustarip akıl hastalarını bir kenarda tutarak, yukarıda söz ettiğim, intiharları en yakınları tarafından bile şaşkınlıkla karşılanmış olan öğrencim A, San Francisco'lu arkadaşım D, Boğaz Köprüsü'nden atlayarak ölen akademisyen ve veda mektubunu videoya kaydettikten sonra hayatına son veren mühendisi düşünelim.

Arkalarında "galiba artık dayanamayacağım" ya da "çok acı var" ya da "çok uğraştım ama bu kısırdöngüyü kıramadım" gibi cümlelerden ibaret bilgi parçacıkları bırakarak hayata veda eden bu insanlar için bir şekilde ikinci bir şans tezahür etse, önlerinde uzanan zaman yine dönüp dolaşıp onları ölümle yaşamın kıyısındaki aynı yol ayrımına getirir miydi? Mutlaka ki bunu her kişi ve her vaka için kesinlik içerecek bir şekilde bilemeyiz. Ama bu yol ayrımına yeniden geleceklerinden ve orada yine ölümü seçeceklerinden emin olamıyorsak, üstelik kendilerinin bile, kendi içlerinde olan bitenden en yakından, en öznel halleri ve birinci tekil şahıs bilgisiyle haberdar oldukları halde, bu sorunun cevabından emin olamayacaklarını düşünüyorsak, bu gibi vakalarda rasyonel intihar kavramını daha derinden ve ihtiyatla sorgulamamız şart olur.

Pişmanlık

Golden Gate köprüsünden atlayarak yaşamına son veren D'nin ardından bütün arkadaşları aynı şeyi birbirlerine sormuşlardı: D bunu niçin yapmıştı? Köprüye çıkarken içinden neler geçiyordu? O Pazar günü başına beklenmedik bir tesadüf gelse, diyelim aniden San Francisco'yu gezmeye gelmiş bir ilkokul arkadaşıyla köprünün üzerinde karşılaşıverse, kararsızlık geçirir, hatta yapacağından vazgeçer miydi? Köprüden atlamasıyla suya çarpması arasında geçen dört-beş saniyede aklından neler geçmişti? Örneğin, kendisinden tam 10 yıl önce yine bir yaz günü yıllardır boğuştuğu depresyonla artık baş edemeyeceğine kani olduktan sonra köprünün aynı noktasından atlayıp, suya çarpana kadar geçen sürede büyük bir pişmanlık duyan yine 20'li yaşlardaki Ken Baldwin isimli genç gibi, D de son bir pişmanlık duymuş olabilir miydi? Baldwin, kendisinden önce Golden Gate köprüsünden atlayıp büyük bir şans eseri kurtulan yalnızca bir avuç insanın hemen hepsi gibi ikinci kez intihara teşebbüs etmemiş olarak yaşamayı sürdürüyor ve o gün bugündür hayata başka bir gözle baktığını söylüyor.[29] Eğer D de kurtulmuş olsa, o günden sonra kendisine başka bir yol çizmiş, bugün bir üniversitede felsefe öğretmeni olarak başka bir hayat kurmuş olur muydu?[30]

D'nin ve diğerlerinin, kendi elleriyle yaşamlarına son verme düşüncesinin merkezkaç kuvvetine kurtulamayacakları şekilde tutulmuş olduklarından, dönüp dolaşıp kendilerini aynı geri dönülmez yolun başında bulacak bir tutsaklığın dışına çıkamayacaklarından mutlak bir kesinlikle emin değilsek, rasyonel intihar düşüncesine rağbet etmememiz, içinde bulunduğumuz andan, koşulların değişebileceği bir gelecek ufkuna uzanan zaman ekseninde bu kalıcı seçimi yeniden aynı şekilde yapmak istemeyecekleri ihtimalinde ısrar etmemiz doğru olmaz mı?

An

İntihar etmek üzere olan kişinin kendisinin bile, en azından kimi vakalarda, son ana kadar ne yapacağından emin olamaması, intiharın eşiğine gelinen anlardaki geri dönüşü olmayacak karar ve seçimlere belki hiçbir zaman o anda gözüktüğü haliyle güvenilemeyeceğini de gösteriyor olabilir. Zaman içinde varolmanın ötesinde, bu varoluşu geçmişten geleceğe uzanan bir eksende tahayyül etmeyi bilişsel olarak becerebilen belki tek canlı türü olan insanın, içinde bulunduğu şimdi-ve-burada'nın tutsaklığından çıkarak aşkın bir görüşe sahip olmaya çalışırken kimi kör noktalarda saplanıp kalıyor, şimdiki anın kuyusunda geleceğin ufkunu göremiyor olması çok muhtemel.[31]

İşte tam da bu ihtimal aslında intiharın rasyonalitesi iddiasını her durumda olmasa da pek çok vakada ciddi şekilde zayıflatıyor. Bugün en akılcı çözüm olarak görünen edim, içinde saplanıp tutsak kaldığımız şimdiki zamanın gelecek tasavvurumuza egemen olması yüzünden bir yanılsama içeriyor olabilir. En zor koşullar, en ıstıraplı dönemlerde bile insanı ayakta tutan şey, şimdiki anla geleceğe uzanan ufuk arasında sürekli bir hesaplaşma hali, içinde bulunulan anın, bu an uzayıp genişleyerek günlere, aylara, hatta yıllara yayılsa bile, ucu açık gelecekte aşılabileceğine dair duyulan güven, en azından buna dair hissettiğimiz hatta tutunduğumuz inanç değil midir? Şimdinin tutsaklığını aşmanın anahtarı yarının bugün gibi olmayabileceği inancında yatar. Çoğu zaman yarın gerçekten de bugün olduğu gibi kalmaz.

Olasılık

Çağdaş psikiyatri literatüründe, başarılı olamamış intihar girişimleri, bir sonraki intihar girişiminin en kuvvetli öngörü unsuru olarak kabul ediliyor. Daha önce kendine zarar vermiş veya intihara teşebbüs etmiş ama başarılı olamamış bir kişinin yeniden intihar etmeyi denemesi, genel nüfusa baktığımızda daha önce intihar girişimi olmamış herhangi bir kişinin intihar etme olasılığından kat kat yüksek.[32]

Bu konuda bütün dünya çapında yapılmış,

tüm nüfusu bütünüyle kapsayıcı bir araştırma olmamasının yanı sıra, farklı araştırmaların öne çıkardığı sonuçlar arasında da önemli farklar var. Bu olasılık faktörünü en yüksek veren ve çok atıfta bulunulan çalışmalardan bir tanesi, geçmişinde bir intihar girişimi olan kişilerin böyle bir girişimi olmamış insanlardan 38 kat daha yüksek olasılıkla yeniden intihar etmeyi deneyeceklerini öne sürüyor.[33]
Bu gerçekten de dikkate değer bir faktör. Ama bu çalışmalardan bir kere intihara teşebbüs etmiş kişilerin başarılı olamasalar da eninde sonunda yeniden intihar etmeye çalışacakları sonucuna ulaşacak bir genelleme yapabilir miyiz?
Yukarıda andığım çalışmaların hedefi böyle bir genelleme değil. Bu genelleme zaten bu çalışmalardan çıkarılması mümkün olabilecek doğru bir sonuç da değil. Bu araştırmalar daha ziyade, intihar riski içeren davranışları sınıflandırma ve intihar girişimi öngörüsü konusunda kullanılabilecek unsurları istatistiksel açıdan saptama çabasındalar. Bense bu yazıyı bitirirken, aynı çalışmaların sonuçlarına tam tersinden bakmayı önereceğim.

Öngörü
İntihar girişiminde bulunmuş bir kişinin yeniden intihara kalkışması olasılığı herhangi bir insana göre daha yüksek olsa da, intihara kalkışıp başarılı olmamış insanların çoğu yeniden intihara teşebbüs etmiyor. Bu alandaki çalışmalarda da sonuçlar ciddi farklar içermekle birlikte yine çok atıf alan araştırmaların başında gelenlerine baktığımızda şunu görüyoruz: Bir kez intihar girişiminde bulunduktan sonra ikinci kez ya da daha çok kereler intihar etmeye çalışıp sonunda kendi yaşamına son veren insanların oranı, intihar girişiminde bulunan nüfusun yaklaşık yüzde 10 ila 15'i arasında değişiyor.[34] Bu, intihar girişiminde bulunmuş ama bir şekilde ölmeden kurtulmuş her 100 kişiden 85 ila 90'ı, ikinci kez intihar girişiminde bulunmadan doğal hayatlarının sonuna kadar yaşıyorlar demektir.
İntihar girişimini bir sonraki intihar denemesinin öngörü unsuru olarak görüp, kendi yaşamlarına er ya da geç son vermiş olan her 100 kişiden 10 ila 15'i üzerinde önemle durmak, intihar riski alanında yapılan çalışmalar için mutlaka çok önemli. Ama bu arada, kendini gerçekten öldürmek istemiş ama elinde olmayan sebeplerden bunu başaramamış ve daha sonra aynı girişimde hiçbir zaman bulunmamış diğer 85 ila 90 kişi üzerinde de aynı hassasiyetle durmamız gerekmez mi?
Özellikle intihar konusuna bireyin öznelliği ve iradesi açışından da bakıyor ve rasyonel intihar kavramının makullüğü üzerinde bir yargıya varmaya çalışıyorsak, bu yüzde 85-90 oranı en önce düşünmemiz gereken unsurların başında gelmeli. İntihar edimi doğası itibarıyla onu icra edene, nadir rastlanan tesadüfi durumlar dışında ikinci bir şans tanımıyor. Ama sırf kazara bu ikinci şansı elde etmiş insanların büyük çoğunluğunun intihara bir ikinci kez daha kalkışmıyor olmaları bile, ölümle yaşamı ayıran yol ayrımının kıyısında duruldudğunda, geri dönüşü olmayan tarafa atılacak adımın doğru ya da rasyonel ya da kaçınılmaz bir adım olduğu düşüncesinin, şimdi-ve-burada'dan geleceğe uzanıyormuş görünen ama gerçek olmayan bir her şey aynı kalacak genellemesi ve dolayısıyla bir yanılsama içerebileceği ihtimalini çok kuvvetle gözlerimizin önüne sermiyor mu?

Yine, niçin?
A'nın babasının, kederden iki büklüm olmuş bu gözü yaşlı adamın, bana "Niçin?" diye sormasını unutmadım. O anda en çok istediği, bu sorunun cevabını bulmaktı. Ama bilmiyordu. Ben de bilmiyordum. Hatta bir gün önce bu soruyla yüzleşmiş olsa, büyük ihtimalle A'nın kendisinin de babasının bu acısını dindirebilecek bir cevabı olmayacaktı.
Olmayacaktı, çünkü bu tür "niçin"lerin genellikle hazır bir cevabı, şeffaflıkla tezahür eden bir açıklaması yok. İntiharın tek bir nedeninin olmaması, hatta her intiharın birbirinden farklı, kimi göze görünür kimi gizli saklı ya da sırrına vakıf olamadığımız birçok nedeninin bulunması gibi. Yukarıda anlattığım, yakından şahit olduğum durumlarda, dışarıya yansıtılmasa da bu kişilerin iç dünyalarında yaşanan büyük mücadeleler, giderek dayanma güçlerini aşındırıp sırtlarını yere getiren ıstıraplar ve onları şimdiki anın içinde tutsak edip, süregelen mücadeleleri hiç bitmeyecekmiş, her anlarına hâkim olmuş karanlık hiç şafağa dönmeyecekmiş yanılsamasını yaratan koşullar olduğunu anlayabiliyoruz en fazla. İntihar eden yakınımızdaki bir insanın iç dünyasında, bizim için bir anlığına açılıp kapanan bir pencerenin aralığından görüyoruz bunu. Yazının başında, bir insanın kendi hayatına son vermesinde niye bu kadar sarsıcı, çarpıcı bir yan ve geride bıraktıklarının belki bir hayat boyu tamir edemeyeceği bir kırılma olduğunu sormuştum. Belki de tam bu yüzden işte; erken bitirilmiş kimi hayatlar artık gerçekleşmesi mümkün olmayan başka bir gelecekte, açık, güzel, ferah bir gökyüzü altında sürüyor olabilirdi diye hissetmekten, ama bu ihtimalin sevdiğimiz biri için artık sonsuza kadar kayıp gitmiş olduğunu bilmekten.

Hayat
Bütün bu akıl yürütmeden çıkartıması gereken bir son düşünce varsa, o da herhalde tercihi hayattan yana yapmak ısrarı olmalı.
Ölümden önce bir hayat var. Bittiğinde geri gelmeyecek olan tek bir hayat.

---

1 Enis Batur, "Yanlış Mesel" şiirinden (Kandil, 2000).
2 Minois, 2001.
3 WHO, 2000.
4 Aristotle, 2000; Augustine, 1958; Plato, 1926; Plato, 1975.
5 Hume, 1783/2005; Kant, 1785/1996.
6 Durkheim, 1897; Freud, 1917/1957.
7 Stoff, 1997.
8 Cholbi, 2013.
9 Bu intiharın hemen ardından çevrimiçi blog'unda bir yazı yayımlayan Murat Gülsoy, bir insanın kendini asarak öldürmesinin sembolizmi üzerine olağanüstü içgörülü bir yorumda bulunuyor: "Çok simgesel bir yanı var iple insanın kendini asmasının. Bu dünyaya gelirken de bir ipe bağlıyız. Göbek kordonu kesilerek dünyaya düşüyoruz. Kendini asmak belki de kendini yeniden dünyaya bağlama çabasıdır ya da son anda bu ipi birinin kesmesi ile ikinci kez doğma umududur. Ya da tam tersine… yaşarken insanın kendisine ne kadar ağır geldiğini göstermenin bir yoludur. İpin ucunda insan kendi ağırlığı ile boğulur. Varlığımız varoluşumuzu yok eder." [http://muratgulsoy.wordpress.com/2014/10/16/16-ekim-intihar-videosu]
10 Dery, 1997.
11 Bu anı görsel olarak ölümsüzleştirmiş olan Fransız ressam Jacques-Louis David'in 1787 yılında yapmış olduğu yağlıboya tablo, "La Mort de Socrate", New York'taki Metropolitan Müzesi'nde yer alır.
12 McCue et a., 1999.
13 Albee, 1995.
14 Graber, 1981; Mayo, 1986.
15 Hume, 1783/2005.
16 Bütün Aydınlanma Dönemi felsefecilerinin intiharı kabul edilebilir buldukları düşünülmesin. Örneğin Kant (1785/1996), rasyonel iradeye inandığı halde, hatta tam da bu yüzden, Hume'un aksine intihara ahlaki zeminde kuvvetle karşı çıkar.

Golden Gate

17 Oktay, 1987; Alvarez, 1990.
18 Ho, 2014; Kirkey, 2014.
19 Bateson, 2012. Golden Gate köprüsünün, atlayarak intihar edenlerin genellikle seçtiği yer olan orta noktasında bugün artık herkesin görebileceği şekilde asılmış olan büyük bir levha ve yanında bir telefon var. Levhada "Kriz Masası: Her zaman ümit vardır, lütfen telefon edin" yazıyor. Uzun yıllar tartışıldıktan sonra karara bağlanan bir eyalet kararnamesi sonucu köprünün altına 76 milyon dolara mal olacak ve 2018'de bitmesi planlanan dev bir emniyet ağı inşa edilmekte.
20 USA TODAY, 2014; TMZ, 2014.
21 Friedman, 2012; Prochnik, 2014.
22 Muhlstein, 2014.
23 Jonas, 1992; Schmidtke et al., 1988.
24 Şener, 2001.
25 Ahmet Mithat Efendi, 1887.
26 Beşir Fuad'ın intiharını konu alan üç etkileyici şiir: Enis Batur'un "Yanlış Mesel" (Kandil), Ahmet Oktay'ın "Beşir Fuad" (Yol Üstündeki Semender) ve Sefa Kaplan'ın "İntihar" (İnsan Bir Yalnızlıktır). Murat Gülsoy da yeni romanı Gölgeler ve Hayaller Şehri'ni Beşir Fuad'ı merkez alarak kurgulamış.
27 "Ameliyatımı icra ettim, hiçbir ağrı duymadım. Kan aktıkça biraz sızlıyor. Kanım akarken baldızım aşağıya indi. Yazı yazıyorum, kapıyı kapadım diyerek geriye savdım. Bereket versin içeri girmedi. Bundan tatlı ölüm tasavvur edemiyorum. Kan aksın diye hiddetle kolumu kaldırdım. Baygınlık gelmeye başladı."
28 DSM-5, 2013.
29 Taylor, 2011.
30 Beşir Fuad'dan bir sonraki kuşağın düşünür ve yazarlarından Ziya Gökalp'in gençliğinde kendini başından vurarak öldürmeye teşebbüs ettiğini ve büyük bir şans eseri kurtulduktan sonra bir daha intihar girişiminde bulunmadığını biliyoruz. Daha yakın zamanlardan hatırlanacak benzer bir vaka olarak, halen araştırmacı-yazar olarak çalışmalarını sürdürmekte olan eski Ecevit hükümetinin Devlet Bakanı Hikmet Uluğbay'ın Temmuz 1999'daki intihar girişimini sayabiliriz.
31 İnsanlar dışındaki canlıların bir kısmında koşullara bağlı olarak kendine zarar verici davranışlara rastlanılsa da, bu yazıda tartıştığımız anlamda intiharın insana özgü bir edim olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu konuda ilginç iki kaynak: Stoff et al., 1997; Nobel, 2010.
32 Beghi et al., 2010; Christiansen et al., 2007; Jeglic, 2008; Owens, 2002.
33 Harris et al., 1997.
34 Brown et al., 2005; Suominen et al., 2004.

Kaynakça

Ahmet Mithat Efendi, 1887, Beşir Fuad, Dergâh Yayınları, 2014.
Albee, E., 1995, The Zoo Story, Penguin Plays.
Alvarez , A., 1990, The Savage God: A Study of Suicide, W. W. Norton & Company.
Aristotle, Nicomachean Ethics, Roger Crist (tr.), Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
Augustine, St., City of God, Gerald G. Walsh, Demetrius B. Zema, Grace Monahan, Daniel J. Honan (tr.), Garden City, N.Y.: Image Books, 1958.
Bateson, J., 2012, The Final Leap: Suicide on the Golden Gate Bridge, University of California Press.
Batur, E., 2000, Kandil, Altıkırkbeş Basın Yayın.
Beghi, M., Rosenbaum, J., 2010, "Risk factors for fatal and nonfatal repetition of suicide attempt: a critical appraisal", Current Opinions in Psychiatry, 23(4).
Brown, G., Have, T., Henriques, G., Xie, S., Hollander, J., Beck, A., 2005, "Cognitive Therapy for the Prevention of Suicide Attempts: A Randomized Controlled Trial
The Journal of the American Medical Association, 294(5).
Cholbi, M., "Suicide", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.). [http://plato.stanford.edu]
Christiansen, E., Jensen, B., 2007, "Risk of repetition of suicide attempt, suicide or all deaths after an episode of attempted suicide: a register-based survival analysis",
Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 41(3).
Dery, M., 1997, "Technology Makes Us Escapist; The Cult Of the Mind", New York Times, September 28.
DSM-5, 2013, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th Edition, American Psychiatric Association.
Durkheim, E., 1897, Le Suicide, Paris: G. Baillière.
Freud, S., 1917, Mourning and Melancholia in The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol. 14. J. Strachey (ed./tr.), London: Hogarth Press, 1957.
Friedman, M., 2012, "70 years later, a handwritten note recalls the end of a literary life", The Times of Israel, February 22.
Graber, G.C., 1981, "The Rationality of Suicide" in Suicide and Euthanasia: The Rights of Personhood, S. Wallace and A. Eser (eds.), pp. 51–65., Knoxville: U. Tennessee Press.
Gülsoy, M., 2014, Gölgeler ve Hayaller Şehrinde, Can Yayınları.
Harris, E., Barraclough, B., 1997, "Suicide as an outcome for mental disorders: a meta-analysis", British Journal of Psychiatry, 170.
Ho, A., 2014, "Suicide: Rationality and Responsibility for Life", Canadian Journal of Psychiatry, 59(3).
Hume, D., 1783, Of Suicide, New York: Penguin, 2005.
Jeglig, E., 2008, "Will my patient attempt suicide again? Risk factors help you identify patients who need immediate hospitalization for safety", Current Psychiatry, 7(11).
Jonas, K., 1992, "Modelling and suicide: a test of the Werther effect", British Journal of Social Psychology, 31(4).
Kant, I., 1785, Metaphysics of Morals, M. Gregor (tr.), Cambridge University Press, 1996.
Kaplan, S., 1990, İnsan Bir Yalnızlıktır, Bebekusun Kitapları.
Kirkey, S., 2014, "Can suicide ever be a rational choice? Debate over 'the greatest of harms' increasingly heated", National Post, March 12.
Mayo, D., 1986, "The Concept of Rational Suicide", Journal of Medicine and Philosophy, 2: 143–155.
McCue, J., Cohen, L., 1999, "Freud's physician-assisted death", Archives of Internal Medicine, 159(14).
Georges Minois, 2001, History of Suicide: Voluntary Death in Western Culture, L. Cochrane (tr.), Johns Hopkins University Press.
Muhlstein, A., 2014, "His Exile Was Intolerable", The New York Review of Books
May 8.
Nobel, J., 2010, "Do Animals Commit Suicide? A Scientific Debate",
TIME, March 19.
Oktay, A., 1987, Yol Üstündeki Semender, Ada Yayınları.
Owens, D., Horrocks, J., House, A., 2002, "Fatal and non-fatal repetition of self-harm: Systematic review", British Journal of Psychiatry, 181.
Plato, Phaedo, David Gallop (tr.), Oxford, Oxford University Press, 1975.
Plato, Laws, R.G. Bury (tr.), New York: G.P. Putnam's Sons, 1926.
Prochnik, G., 2014, The Impossible Exile: Stefan Zweig at the End of the World,
Other Press.
Schmidtke, A., Häfner, H., 1988, "The Werther effect after television films: new evidence for an old hypothesis", Psychological Medicine, 18 (3).
Stoff, D.M., Mann, J.J., 1997, "The Neurobiology of Suicide: From the Bench to the Clinic." Annals of the New York Academy of Sciences, 836.
Suominen, K., Isometsä, E., Suokas, J., Haukka, J., Achte, K., Lönnqvist, J., 2004, "Completed suicide after a suicide attempt: a 37-year follow-up study", American Journal of Psychiatry, 161.
Şener, R., 2001, "Beşir Fuad ve İntihar Salgınımız", Futuristika: Enteresan Mevzular Dergisi, 07/01. [www.futuristika.org]
Taylor, S., 2011, "The Jumpers: What Happens when a Person Survives Jumping off the Golden Gate Bridge", Psychology Today, September 29.
TMZ, 2014, "Robin Williams: Last Photos Before Suicide", August 14. [http://www.tmz.com/2014/08/14/robin-williams-last-picture-art-gallery-suicide-death-dead-photos/#ixzz3MAu8m0zS]
USA TODAY, 2014, "Robin Williams found hanged with a belt", August 13.
WHO, 2000, "Preventing Suicide: A Resource For Media Professionals", World Health Organization, Geneva.

www.psikeart.com

psikeart

intihar

"Sinemada Ruhsal Travma ve Psikiyatri" konulu
4. Psikeart Günleri ve
1. Psikeart Kısa Film Yarışması Ödül Töreni davetiyeniz
derginizle birlikte!

12.5 TL
OCAK-ŞUBAT
ISSN 1308-70450-1
9 771308 704501
SAYI 37 / 2015

art | Dergi